

FIRAT ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

SAYI : 3

ELAZIĞ - 1998

KUR'ÂN TEFSİRİNDE HZ. PEYGAMBER'İN YERİ

Yrd.Doç.Dr.H.Mehmet SOYSALDI*

GİRİŞ:

Bilindiği gibi, Kur'ân-ı Kerim, Allah Teala tarafından Hz.Muhammed (s.a.v)'e, yaklaşık olarak 23 senede âyet âyet apaçık bir Arapça¹ ile nâzil olmuştur.

Kur'ân'ın indiriliş gayesi ise, ona inanarak iman edip, gösterdiği doğru yolu takip etmek isteyenlere dünya ve ahiret saadetini temin etmektir. Nitekim Yüce Allah Sâd sûresinde Kur'ân'ı indiriş gayesini şu şekilde bizlere açıklamaktadır:

كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ بِاللُّغَةِ مَبْرُورًا لِيَذَرُوا مَا بَيْنَهُمْ وَيَتَذَكَّرُوا أُولَئِكَ الْآيَاتِ

“(Ey Muhammed!) *Sana bu mübârek Kitabı, âyetlerini düşününler ve aklı olanlar öğüt alsınlar diye indirdik.*”²

Kişinin dünya ve ahiret saadetine erebilmesi, içerisinde insanlık için bütün saadet ilkelerini içeren Kur'ân-ı Kerim'in hikmet dolu prensiplerini uygulaması ve onun gösterdiği yola yönelmesiyle gerçekleşebilir. Pek açıktır ki, bu hikmetli prensiplerin ruhuna uygun olarak davranabilmek de, Kur'ân'ın derinlemesine düşünülmesi ve anlaşılmasıyla mümkündür. Zira Kur'ân'ı anlamaya çalışmak ve üzerinde düşünmek Yüce Allah tarafından istenen bir husustur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *“Biz onu, anlayasınız diye, Arapça bir Kur'ân olarak indirdik.”*³

* Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ Şuara, 26/195.

² Sâd, 38/29.

³ Yusuf, 12/2.

إِنَّا جَعَلْنَا قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ “Biz, düşünüp anlamamız için onu Arapça bir Kur’ân yaptık.”⁴ كَذَلِكَ يَجِيبُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ “...Allah size âyetleri, düşünesiniz diye böylece açıklar.”⁵

Yukarıda zikrettiğimiz âyetlerde görüldüğü gibi Cenab-ı Allah bizlerden Kur’ân’ın âyetlerini düşünmemizi ve anlamamızı istemektedir. Bazı âyetlerde de Kur’ân’ı düşünmeyenleri yermektedir. Mesela bir ayette şöyle buyurmaktadır: “Onlar Kur’ân’ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpler(inin) üzerinde kilitleri mi var?”⁶

Bütün bu zikretmiş olduğumuz âyetlerden de anlaşıldığı gibi Yüce Allah Kur’ân’ı düşünerek okumamızı, anlamamızı ve ondan öğüt alarak hayatımızı ona göre düzenlememizi istemektedir.

Yukarıda zikretmiş olduğumuz âyetlerden de anlaşıldığı üzere, Kur’ân-ı Kerim, Arapça olarak indirilmiştir. Kur’ân’ın Arapça olarak indirilmesinin sebebi, Hz.Peygamber’in, ana dili Arapça olan bir toplumun içerisinde doğup büyümüş olmasındandır. Şâyet Kur’ân-ı Kerim Arapça olarak değil de başka bir lisanla indirilmiş olsaydı, bu durum hem Rasulullah’ın tebliğ vazifesini daha fazla zorlaştıracaktı hem de vahy-i ilâhînin ilk muhatapları durumunda olan Arapların, âyetleri anlayıp amel etmelerini güçleştirecekti. Yani Hz.Peygamber ve ilk Müslümanlar her türlü engellere rağmen bir de yabancı dil problemiyle karşı karşıya kalacaklardı. Nitekim Allah Teâlâ:

“Her peygamberi (emroldukları şeyleri) onlara açıklasın diye kendi kavminin diliyle gönderdik.”⁷ buyurarak bu konuya işaret etmiş, peygamberlere indirilen ilâhî emirlerin onlar tarafından hem anlaşılması hem de muhataplarına

4 Zuhruf, 43/3.

5 Nur, 24/61.

6 Muhammed, 47/24.

7 İbrahim, 14/4.

kolaylıkla açıklanması için kendi kavimlerinin diliyle indirildiğini, tabiatıyla Kur'ân'ın da Arapça olarak indirildiğini belirtmiştir. Ancak, Hz. Peygamber'in ve kavminin Arap, Kur'ân'ın da kendi lisanları olan Arapça ile indirilmiş olması, yani bu lisanı biliyor olmaları sebebiyle Arapların, âyetlerin tamamını anlayabildiklerini söylememiz mümkün değildir. Zira Allah'ın Peygamberine özel beyanı olmasaydı, Rasulullah'ın dahi, Kur'ân'ı tamamen anlayabildiğini söyleyemezdik. Nitekim bu hususta Yüce Allah:

لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتُحْجَلَ بِهِ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ إِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ وَإِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنَاقِبَةُ
فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ

“(Ey Muhammed!) (Cebrâil sana Kur'ân'ı okurken derhal alıp ezberlemek ve bir kısmını kaçırmamak için) acele edip onunla beraber dilini oynatma. Sadece dinle. Doğrusu o vahyolunanı senin kalbine yerleştirmek ve onu sana okutmak bize aittir. Biz onu okuttuğumuz zaman sen onun okunmasını dinle, sonra sana açıklamak ta bizim görevimizdir.”⁸ buyurmaktadır.

Şunu da itiraf edelim ki, “bir dili bilen bir kimse, o lisanla yazılmış olan eserlerin hepsini anlayamaz. Aynı dille yazılmış nice eserler vardır ki, onları ancak mütehassısları anlayabilir. Elbette ki bu durum yalnız Arapça'ya mahsus değildir. Türkçe, İngilizce, Almanca ve benzeri diğer lisanların hepsi böyledir. Çünkü bir eseri anlayabilmek için dilbilgisi kurallarının yanısıra özel bir zeka ve kabiliyet gereklidir.”⁹

Kur'ân-ı Kerim'in karşısında Araplar da aynı durumdadırlar. Birçok âyet, tafsilatlı ve maksatlarının açık olmasına rağmen; Kur'an'ın dili olan Arapça'yı konuşanların hepsi âyetleri anlamada birbirleriyle aynı seviyede değildirler. Çünkü onlar da anlayış, aklın tekamülü ve düşünce bakımından birbirlerinden farklıdırlar. Bu nedenle de Arapça'yı bilenler için dahi manası kapalı olan (müphem) âyetlerin tefsirine ihtiyaç vardır. Güzel Arapça bilenlerin dahi tefsire ihtiyaçları olduğu içindir ki ilk tef-

⁸ Kıyâme, 75/16-19.

⁹ Ahmed Emin, *Fecru'l-İslam*, Beyrut, 1969, s.293.

sirler Arapça olarak yazılmıştır. Bu vazifeyi ilk ifâ eden de Hz. Peygamber olmuş ve ümmetine de tefsir yapmalarını emretmiştir.

1- Bazı Âyetlerin Tefsir Edilme Mecburiyeti:

Allah Teâlâ'nın da beyan ettiği gibi Kur'ân'da, bilhassa Mekke'de nâzil olan, Dinin esasına taalluk eden, manaları açık olan ve muhkem adı verilen âyetler olduğu gibi bir de müteşâbih adı verilen manası kapalı, kastedilen manayı anlamak oldukça güç olan âyetler de vardır. Nitekim Yüce Allah bu hususta şöyle buyurmaktadır:

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ
فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ
وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا
وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ

*"Sana Kitab'ı indiren O'dur. Onda Kitab'ın temeli olan kesin anlamlı âyetler vardır, diğerleri de çeşitli anlamlıdırlar. Kalblerinde eğrilik olan kimseler, fitne çıkarmak, kendilerine göre yorumlamak için onların çeşitli anlamlı olanlarına uyarlar. Oysa onların yorumunu ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar: "O'na inandık, hepsi Rabbimiz'in katındandır" derler. Bunu ancak akıl sahipleri düşünebilirler."*¹⁰

Muhkem olan âyetlerin manalarını, Arapçayı normal olarak bilen her şahıs anlayabilir. Fakat müteşâbihattan olanlardan bir kısmının, mutlaka bu sahada otorite olan biri tarafından açıklanması lazımdır. Diğer bir kısmı daha var ki, eğer Allah ve Resultü onlarla ilgili açıklamada bulunmamışsa, o âyetin izahını ilmî tekamüle bırakmak lazımdır.

Bilhassa fütuhât devrinde İslam Dini Mekke ve Medine'nin dışına çıkmış, hatta Arap yarımadasının sınırlarını çok aşmıştır. Bu bölgelerde yaşayan ve İslamı kabul eden; ağız ve şivesi Mekke ve Medine'lilere uymayan Arapların haricinde, değişik lisanlara sahip olan insanlar da

¹⁰ Al-i İmran, 3/7.

mevcut idiler. Bunların çoğu “yeni bir dine girip müslüman olmanın aşk ve heyecanı ile dinî ve dünyevî işlerinde Kur’ân’a müracaat ediyor, onun ihtiva ettiği hüküm ve kıssaları anlamak istiyorlardı.”¹¹ İşte bu sebeplerden dolayı da Kur’ân’ın tefsir edilmesi icap ediyordu.

Kur’ân’ın tefsirine duyulan ihtiyaç konusunda buraya kadar kaydettiklerimiz, Kur’ân’ın kendi özelliği ve ilk müslümanların tabii vasıfları itibarıyla âyetlerin tefsir edilmesini gerektiren hususlardı. Bir de Hz. Peygamber’in risalet vazifesinin bir icabı olarak bazı âyetleri tefsir etmesi gerekiyordu ki, şimdi de bunlara bir göz atalım.

2- Hz.Peygamber'in Tebliğ ve Tefsir Görevi:

Kur’ân-ı Kerim, bir ilim ve felsefe kitabı değil, insanların hidâyetini gaye edinen ilâhî bir kitaptır. Ondaki hakikatları bize en iyi bir şekilde öğretecek şahıs da, onu tebliğ ile vazifeli olan Hz.Muhammed’dir. O Kur’ân tefsirinin aslı ve esasıdır. Zira Kur’ân-ı Kerim O’na indirilmiştir. Hiç şüphesiz ki Kur’ân’ı insanlar içinde en iyi bilen ve en iyi anlayan da O’dur.

Hz.Peygamber (s.a.v) hem tebliğ hem de tebyinle (açıklamakla) mükelleftir. Tebliğ peygamberliğin esaslarından biridir. Tebliğsiz peygamber olamaz. Nitekim Kur’ân-ı Kerimde gerek Hz.Muhammed’in ve gerekse diğer peygamberlerin tebliğ ile yükümlü olduklarını ifade eden pek çok ayet vardır. Biz bunlardan bir kaç tanesine dikkat çekmek istiyoruz.

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ مَا بَلَّغْتَ وَرِثَتَكَ

وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

“Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et, eğer bunu yapmazsan O’nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan korur. Doğrusu Allah kafirlere yol göstermez.”¹² Görüldüğü gibi bu â-

¹¹ Cerrahoğlu, İsmail, Tefsir Usulü, Ankara, 1985, s.210.

¹² Mâide, 5/67.

yet-i kerime tebliğin, peygamberlik vazifesinin esası ve Hz. Peygamberin bu vazifeyi yapmakla mükellef olduğunu açıkça ifade etmektedir. Hz. Peygamber'in tebliğ edeceği şeyi, herkesten iyi bileceğinde şüphe yoktur. Bu bakımdan Kur'ân-ı Kerim tefsiri denilince, ilk olarak akla Hz. Peygamber'in açıklamaları gelmelidir. Kur'ân-ı Kerim bize, diğer peygamberlerin de tebliğle mükellef olduklarını açıklamaktadır. Mesela, Hz. Hûd kavmine şöyle seslenmektedir:

“Size Rabbimin sözlerini bildiriyorum. Ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm”¹³

Hz. Sâlih de kavminden yüz çevirerek, onlara şöyle hitap etmektedir:

فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي وَتَصَدَّقْتُ لَكُمْ
وَلَكِن لَّا تُحِبُّونَ النَّاصِحِينَ

“Sâlih de onlardan yüz çevirdi ve” *Ey milletim! Andolsun ki ben size Rabbimin sözümü bildirmiş ve öğüt vermiştim; fakat siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz? dedi.*¹⁴

Tebliğ, Allah tarafından gönderilen ilâhî emirleri çevredeki insanlara iletme ve duyurmak anlamına geldiği gibi, açıklanması gereken âyetleri onlara açıklamak, gerekiyorsa hayata nasıl aktarılacağını da bizzat uygulayarak göstermek anlamını da taşımaktadır. Bu konuda da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

“Sana zikri (Kur'ân'ı) indirdik ki, kendilerine indirileni insanlara açıklayasın, tâ ki düşünüp öğüt alsınlar.”¹⁵ Tefekkür ve tedebbür etmeksizin Allah kelamının bir kısmını anlamak veya vermek istediği ilâhî işaretleri tespit etmek mümkün olmayabilir. Bilhassa öğüt ve nasi-

¹³ A'râf, 7/68.

¹⁴ A'râf, 7/79.

¹⁵ Nahl, 16/44.

hat gayesiyle nakledilen kıssaları tefekkür etmeden gerekli dersi çıkarmak mümkün olmayacağı için bazı âyetleri sadece tefsirle yetinmeyip onlar hakkında tefekkür edilmesinin gerekliliğine de Allah Teâlâ işaret etmiştir.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ إِنَّ شَرَّ النَّوَابِ عِنْدَ اللَّهِ الصَّمُّ الْبُكْمُ

الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسْمَعَهُمْ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُّعْرِضُونَ

“İşitmedikleri halde “işittik” diyenler gibi olmayınız. Çünkü Allah katında, canlıların en kötüsü, Hakk'a karşı sağır olanlar, dilsiz olanlar ve gerçeği anlamayanlardır. Eğer Allah, onlarda bir iyilik görseydi onlara işittirirdi. Onlara işittirmiş olsaydı yine de yüz çevirip, uzaklaşırlardı.”¹⁶

Bu âyette Allah Teâlâ okunan Kur’ân’ı gerektiği şekilde anlamayanları, kendilerine açıklandığı halde onların üzerinde düşünüp verilmek istenen öğütleri almayanları şiddetle ikaz etmektedir. Her insanın, mükellef olduğu ilâhî ahkâmı anlaması, kıssalardan gerekli öğütleri alması, bilhassa akıl sahiplerinin ilmî işaret ve inkişafı delâlet eden âyetlerden gerektiği şekilde istifade edip, gelişmeye ön ayak olması için, Kur’ân-ı Kerim’in tefsir edilmesi mutlaka gereklidir ve her asırda tefsir edilmelidir.¹⁷

Arap diliyle indirilen Kur’ân-ı Kerim’in ilk muhatapları, O’nu kendi kültür seviyeleri nispetinde anlayabilmişlerdir. Anlayamadıkları kısımları ise, bu hususta en salahiyetli zat olan Hz.Peygambere sormuşlardı. Hz. Peygamber de onların anlayacağı bir dil ve ifade ile sordukları âyetleri onlara tefsir etmiş ve açıklamıştır.

Tabii ki, Allah Elçisi, bu açıklamaları, âyetlerin arzettiği durum ve sahabenin anlayış kapasitesine göre, bazen veciz ifadelerle özlü ve kısa olarak, bazen de geniş ve detaylı bir şekilde yapıyordu. Böylece Rasulullah (s.a.v), Kur’ân’ı hem tebliğ, hem de sahabenin ihtiyacı ölçü-

¹⁶ Enfâl, 8/21-23.

¹⁷ Daha geniş bilgi için bkz., Cerrahoğlu, İsmail, Tefsir İliminin Doğuşu ve Buna Hız Veren Amiller, A.Ü.İ.F.Yayımları, Ankara, 1968.

sünde ve onların anlayacağı bir tarzda tefsir ediyordu. Dolayısıyla Kur'ân, hem okunuyor, hem anlaşılıyor ve hem de yaşanıyor. Böylece Asr-ı Saadette ilim ile amel bir arada yürütülüyordu.¹⁸

3- Kur'ân'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri:

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Kur'ân-ı Kerim'in en önemli tefsir kaynağı Hz. Peygamber'in sünnetidir. Sünnet, Kur'ân'ın mücmelini tafsil, müşkilini tavih, umumunu tahsis, mübhemini izah eden önemli bir kaynaktır.¹⁹ Mekhul'e göre, Kur'ân'ın sünnete olan ihtiyacı, sünnetin Kur'ân'a olan ihtiyacından daha fazladır.²⁰ Nitekim bir hadiste; "bana kitapla beraber, misli de verildi" denilmektedir.²¹ Bu konuda sünnete o kadar ehemmiyet verilmiştir ki, Yahya b. Ebî Kesir, "sünnet Kur'ân'a kâdîdir, Kitab ise sünnete kâdî değildir," demiştir.²² Bu söz Ahmed b. Hanbel'e söylendiğinde, "bunu söylemeye cesaret edemem, fakat sünnet, kitabı tefsir ve tebyin eder derim" demiştir.²³ Bizce de Ahmed b. Hanbel'in sözü daha doğrudur. Çünkü Peygamber (s. a. v)'in dine dair sözleri ve tatbikatı, Kur'ân'ın tefsiri niteliğindedir. Bu sözler ve tatbikat, Kur'ân'dan sonra ikinci şer'î kaynaktır. Dolayısıyla bunlar, Kur'ân'ın içeriğini izah mahiyetindedir. Fakat Kur'ân'ın nassına aykırı olan sözler, Peygamberin kendi sözü olarak kabul edilemez. Zira Peygamber, Kur'ân'a aykırı söz söyleyemez. O'nun düşünceleri, hep Kur'ân'ın prensipleri doğrultusundadır.²⁴

¹⁸ Duman, Zeki, *Uygulamalı Tefsir Usulü ve Tefsir Tarihi*, Kayseri, 1992, s.85.

¹⁹ ez-Zehabî, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsir ve'l-Müfessirün*, Mısır, 1976, I, 55-57; Yıldırım, Suat, *Peygamberimizin Kur'an'ı Tefsiri*, İst, 1983, s.31.

²⁰ el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi Li Ahkâmi'l-Kur'an*, Mısır, 1966, I, 39.

²¹ Ebû Dâvud, K. Sünne, 5; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 130131; el-Kurtubî, a.g.e, I, 37-38.

²² el-Kurtubî, a.g.e, I, 39.

²³ el-Kurtubî, a.g.e, a.y.

²⁴ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İst, 1990, IX, 104.

4- Hz.Peygamber Kur'ân'ın Tamamını Tefsir Etmiş midir?:

İslam alimleri, Hz.Peygamber'in, Kur'ân'dan yaptığı tefsirin miktarı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bazı alimler, Rasulullah, Kur'ân'ın tamamını tefsir etmiştir derken, bazıları da hayır, Kur'ân'ın tamamını değil, çok az bir kısmını tefsir etmiştir, demektedirler.

İbn Teymiye başta olmak üzere birinci grup alimler; Hz. Peygamber, Kur'ân âyetlerinin lafızlarını tefsir ettiği gibi, Kur'ân'ın tamamının manasını da ashabına beyan ettiğini söylemektedirler.²⁵ İbn Teymiye der ki: Allah Teala Kur'ân'da:

...*Sana* "وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ لَتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ" *Kur'ân'ı indirdik ki, kendilerine ne indirildiğini insanlara açıklayasın ve onlar da belki düşünsünler*"²⁶ demiştir. Bu âyette geçen "beyan" kelimesi, âyetlerin lafzını tefsir etme manasını taşıdığı gibi manalarını izah etme anlamını da ihtiva eder. Hiç şüphe yok ki, Hz.Peygamber, Kur'ân'ın tamamını ashabına açıklamıştır. Şâyet Rasulullah âyetlerin manalarını tefsir etmemiş olsaydı Allah'ın kendisine yüklemiş olduğu beyan görevini yerine getirmemiş olurdu. Sahabeden Hz.Osman ve İbn Mes'ud gibi bazılarının; "Biz Kur'ân'ı Rasulullah'tan on âyet, on âyet öğrendik. Onunla ilim ve ameli tam olarak yapmadıkça yenisini almazdık"²⁷ şeklindeki sözlerini nakleder. Ayrıca Allah Tealanın:

"لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ", "لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ" şeklindeki âyetlerini de ileri sürerek, âyetlerin manası anlaşılmadan Kur'ân'ı tefekkür etmek, tezekkür etmek mümkün olur mu? şeklindeki delilleriyle kanaatini ispata çalışmaktadır.

²⁵ ez-Zehabi, a.g.e, I, 49.

²⁶ Nahl, 16/44.

²⁷ es-Suyûfi, Celalüddin Abdurrahman b.Ebi Bekr, el-İtkan fi Ulûmi'l-Kur'an, Beyrut, 1973, II, 176; et-Taberî, a.g.e, I, 29.

Meşhur müfessirlerden Celâlüddin es-Suyûtî'nin de katıldığı diğer bir kısım alimler de; "Hz.Peygamber Kur'ân'dan ancak az bir kısmın tefsirini yapmıştır" derler ve delil olarak da Hz. Aişe'nin: "Hz. Peygamber, Kur'ân'dan ancak Cebrâil'in kendisine öğrettiği miktarda, sayılı âyetlerin tefsirini yapmıştır"²⁸ sözünü ileri sürerler. Çünkü onlara göre, Hz. Peygamber'in Kur'ân'ın tamamını beyan etmesi mümkün değildir. Allah Teala, peygamberine Kur'ân'ın tamamını beyan etmesini emretmemiştir ki, kullar tefekkür etsinler. Şâyet Hz.Peygamber Kur'ân'ın tamamını beyan etmiş olsaydı, tefekküre ne hacet kalırdı? tarzındaki akli ve nakli delillerle Kur'ân'ın tamamının Hz. Peygamber tarafından tefsir edilmediğini savunurlar.²⁹

Hüseyin ez-Zehebî ise, bu konuda şöyle der: "Sahih kitapların da ifade ettiği gibi Rasulullah, Kur'ân'ın çoğunluğunu ashabına beyan etmiş, tamamını açıklamamıştır. Çünkü âyetler içerisinde, ruhun mahiyeti, kıyametin vakti, mutlak gaybla ilgili hususlar ile Allah'ın sıfatlarının keyfiyeti gibi manası, yalnız Allah tarafından bilinip başkalarının bilemeyeceği, âyetler vardır. Bunların Hz.Peygamber tarafından izah edilmiş olması mümkün değildir. Zira bu âyetleri Hz.Peygamber'in tefsir ettiğine dair sahih bir rivâyet yoktur.

Hız.Peygamber, manası açıkça anlaşılabilen hüküm âyetleri konusunda da bir açıklama getirmemiştir. Zira bu âyetler, lafzına bakmakla ondan ne kastedildiği, Arapça bilip konuşabilen herkes tarafından kolayca anlaşılabilir. Bu bakımdan bu tür âyetlerin izaha ihtiyacı yoktur. Bunun için Hz.Peygamber'in bu âyetleri açıkladığını söylemek de uygundur.

Rasulullah'ın vefatından sonra, sahabenin, bazı âyetlerin lafzı ve manaları hususunda ihtilafa düştüklerini bize kadar gelen rivâyetlerden anlamaktayız. Eğer Hz. Peygamber, Kur'ân'ın tamamını ashabına tefsir

²⁸ ez-Zehebî, a.g.e, I, 49 vd.

²⁹ Bkz., es-Suyûtî, a.g.e, II, 174-179; ez-Zehebî, a.g.e, I, 51; Duman, a.g.e, s.113-114.

etmiş olsaydı, ashab, Rasulullah'ın beyanına rağmen ihtilafa düşerler miydi?³⁰

Bu izahlardan da anlaşılıyor ki, Hz.Peygamber, Kur'ân'dan, ancak Allah Tealanın tebliğ ve beyanını istediği kadarını açıklamış, ilim ve tefekkürle ilgili âyetlerin beyanını, ilme ve kulların tefekkürüne bırakmıştır.³¹

5- Hz.Peygamber'in Tefsir Metodu:

H.z.Peygamber'in Kur'ân'ı tefsir ettiğini, çeşitli hadis mecmualarından ve kendisine kadar ulaşan isnatlardan öğrenmekteyiz. Fakat, Peygamberin yaptığı tefsir, müfessirler tarafından yapılan tefsir gibi değildir. Müfessirlerin tefsir anlayışına göre, âyetin lafzî tahlili yapılır, kelimelerin müfret lafızları teker teker ele alınır, lügat manaları incelenir; sarf, nahiv, bedî, beyan, meanî yönlerinden hükümleri açıklanır; kıraat farklılıklarına göre okunuşu ve manaları tespit edilir; terkiplerin ifade ettiği hakikî ya da mecazî manaları belirtilir. Sonunda da âyetin Allah Teala tarafından murat edilen manası ortaya konulur.

H.z.Peygamber (s.a.v) ise tefsirin, sadece murad-ı ilahîyi beyan şeklindeki yönü ile meşgul olmuş, lafız ve terkiplerin ince tahliline girişmemiştir. Onun tefsirinde, lafızların istikakından, kıraatından, irabından, nüzul sebeplerinden, belağat vecihlerinden bahsedildiği görülmez. O, sadece, Allah Teala âyetlerden neyi kastetmişse, o manayı ve âyetin içerdiği hükmü açıklamıştır. H.z.Peygamber'in Kur'ân'ı tefsiri, ahkamı beyan, mekârim-i ahlakı şerh ve ona teşviktir.

Şimdi H.z.Peygamber'in Kur'ân tefsirinde takip ettiği metoda dair bazı örnekler vermek ve bunu da maddeler halinde açıklamak istiyoruz.

a) H.z.Peygamber, namaz, oruç, hac ve zekat gibi farz olan ibadetlerle ilgili âyetleri, mü'minlerin kabullenip mükemmel bir şekilde edebilmeleri için; farz, vacip, sünnet ve erkanına varıncaya kadar detaylı bir şekilde tefsir etmiş, ibadetlerin hiç bir yönünü kapalı bırakma-

³⁰ ez-Zehebî, a.g.e, I, 54.

³¹ Bkz., Taberî, a.g.e, I, 39; ez-Zehebî, a.g.e, I, 49; Yıldırım, a.g.e, s.45-76.

mıştır. Bilhassa namaz ve hac gibi ibadetleri teorik olarak anlatmakla yetinmeyip, pratiğini de bizzat kendisi göstermiştir. “*Benden gördüğümüz şekilde namaz kılınmaz*”,³² “*haccın yapılış şekillerini benden alınmaz*”³³ gibi sözleri Resulullah’ın, bu ibadetlerin yapılışını gösterirken söylediği sözleridir.

Zaman zaman ibâdetleri esnasında sahabeyi denetleyen Hz. Peygamber, onlarda gördüğü hata ve kusurları tespit eder, sonra da onlara yanlışlarını göstererek hatalarını düzeltirdi. Aşağıda nakledeceğimiz şu olay, Rasullullah’ın ibadetlerle ilgili âyetlerin tefsirinde ne kadar titiz davrandığının bir işaretidir:

“Ebû Hureyre (r.a)’ın naklettiğine göre bir adam mescide girdi, namaz kıldı, sonra da Peygamberin yanına gelip selam verdi. Hz. Peygamber de onun selamına cevap verdi ve ona dedi ki, “geri dön, namazını yeniden kıl, zira sen namaz kılmadın.” Adam tekrar namaz kıldı ve geldi. Yine Hz. Peygamber ona: “geri dön, namazını yeniden kıl, zira sen namaz kılmadın” dedi. Adam tekrar namaz kıldı ve geldi. Hz. Peygamber, üçüncü kez ona; “geri dön, namazını yeniden kıl, zira sen namaz kılmadın” deyince, adam: “Seni Hak ile gönderene yemin olsun ki, bundan daha iyi namaz bilmiyorum” dedi. Bu sözü üzerine Rasullullah (s.a.v) ona şöyle dedi: “Namaz kılmak için kalktığın zaman güzelce abdest al, sonra kibleye yönel tekbir getir, sonra ezberinde olandan sana kolay gelen âyetleri oku. Sonra rükuunu tam yap, sonra dimdik olacak şekilde doğrul. Sonra secdeni tam yap, sonra secdeden iyice doğrul, sonra tekrar secde et ve secdeni tam yap, sonra ayakta dimdik olarak kalk ve bu söylediklerimi namazlarının hepsinde uygula” buyurdu.³⁴

b) Rasullullah’ın, âyetlerin tefsirinde uyguladığı bir metot da: Nâzil olan âyeti çevresindekilere tebliğ eder, şâyet âyetin tefsire ihtiyacı varsa, sahabenin sormasını hiç beklemeden âyetin açıklamasını yapardı.

³² Buharî, Ezan, 8.

³³ Nesâî, Menâsik, 220.

³⁴ Buharî, Ezan, 95.

Mesela, Hz. Ali'nin naklettiği şu hadisi burada misal olarak verebiliriz:
Nebi (s.a.v);

وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ

“Sizin başınıza gelen belalar, kendi yaptığımız kötülükler sebebiyledir ki, çoğunu da Allah affetmektedir”³⁵ âyetini okuduktan sonra, bu âyeti sana tefsir edeceğim ey Ali dedi. “Dünyada başınıza gelen cezalar, belalar ve kötülükler, hep sizin kendi ellerinizle kazandıklarınızın sebebiyledir. Allah, cezalandırdığı birini ahirette ikinci defa cezalandırmaktan ve affettiğini de tekrar cezalandırmaktan yücedir” buyurdu.³⁶

Rasulullah, tebliğ ettiği âyetin tefsiri gerekmiyorsa, susar, hiç bir şekilde açıklamada bulunmazdı. Hatta tebliğ olunandan başka açıklama yapılması için soru sorulmasını dahi istemez, soranı ikaz ederdi. Buna misal olarak da Haccın farziyeti ile ilgili âyeti ve sonrasında Hz.Peygamber'in ikazı ile ilgili şu hadisi verebiliriz:

...وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا...

*herkesin, beyti (Kabe) haccetmesi, insanlar üzerinde Allah'ın bir hakkıdır...*³⁷ Ebu Hureyre diyor ki, bu âyet nazil olduğu zaman Rasulullah bize bir hutbe okudu ve dedi ki: “Ey insanlar! Allah size haccı farz kıldı, haccediniz...” Bir adam, her yıl mı haccedeceğiz ya Rasulullah dedi. Adam aynı soruyu üç defa tekrar edinceye kadar Hz.Peygamber sustu, cevap vermedi. Üçüncüsünden sonra buyurdu ki: “Eğer “evet” desem, her sene hac yapmanız size farz olurdu ki, buna da gücünüz yetmezdi. Ben sustuğum zaman siz de beni kendi halime bırakın soru sormayın. Çünkü sizden öncekiler çok soru sormaları ve peygamberleri ile ayrılığa düştükleri için helak olmuşlardır. Size bir şeyi yapmanızı emredersem, gücünüzün yettiği oranda yapınız, yasakladığım şeyi de bırakınız.”³⁸

35 Şura, 42/30.

36 Ahmed b.Hanbel, el-Müsned, I,85.

37 Al-i İmran, 3/97.

38 Buharî, Etime, 2; Müslim, Hac, 411.

c) Kur'ân ile istidlal etmek suretiyle tefsir: Hz.Peygamber bazen de bir hadis irad edip sonra da onu destekleyen âyeti okumak suretiyle tefsir etmiştir. Bunun misallerini hadis mecmualarında ve rivâyet tefsirlerinde çokça görmekteyiz. Biz burada sadece Hz.Ebu Bekir (r.a)'ın naklettiği şu hadisi misal olarak vereceğiz: Hz.Ebu Bekir (r.a) diyor ki: Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: "Herhangi bir Müslüman bir günah işlese, sonra da (yaptığına pişman olup) abdest alsın ve iki rekat namaz kılıp işlediği bu günah için Allah'dan mağfîret talep etse, Allah mutlaka onun günahını affeder, dedi³⁹ ve şu iki âyeti okudu:

وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا

*"Kim bir günah işlese veya kendisine zulmetse, sonra da Allah'tan affını talep etse, Allah'ı çok affeden ve merhamet eden olarak bulur."*⁴⁰

وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ

وَمَنْ يَغْفِرِ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ

*"Ve çirkin bir günah işledikleri, yahut nefislerine zulmettikleri vakit, Allah'ı hatırlayarak, hemen günahlarının affedilmesini isteyenler, günahları Allah'tan başka kim affedebilir? Bir de onlar, işledikleri günah üzerinde bilebile ısrar etmezler."*⁴¹

Hz.Peygamber, yukarıda gördüğümüz gibi âyetleri önce tefsir edip sonra âyetleri okumuş olması tefsir metodu olarak oldukça dikkat çekici ve de etkileyici bir metot sayılabilir. Zira sıkıntı içerisinde olan birinin, önce müjdeleyip sevindirerek sıkıntının giderilmesi, sonra da Kur'ân'dan dayanağının belirtilmesi, herhalde muhatabın durumu açısından oldukça etkileyici bir tefsir yöntemi olarak değerlendirilebilir.

³⁹ Tirmizî, K.Tefsir, Al-i İmran; İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, Mısır, trs, II, 118,119-390.

⁴⁰ Nisâ, 4/110.

⁴¹ Al-i İmran, 3/135.

d) Hz.Peygamber'in Kur'an'ı tefsir ederken uyguladığı metotlardan biri de, sahabînin sorusunun niteliğine göre âyetin manasını açarak tefsir etmesidir. Mesela:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا
وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُّبُ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ
وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ

“Ey inananlar! Zannın çoğundan sakının, zira zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin suçunu araştırmayın; kimse kimseyi çekiştirmesin; hangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır? Ondan tiksiniyorsunuz; Allah'tan sakının, şüphesiz Allah tevbeleri daima kabul edendir, acıyandır.”⁴²

Ebû Hureyre'nin naklettiğine göre: Denildi ki:

- Ey Allah'ın Resulü, gıybet nedir? Rasulullah: “Kardeşini, hoşlanmayacağı şey ile zikretmendir” dedi.
- Dedişim şey kardeşimde var ise ne buyurursunuz? denildi.
- Rasulullah (s.a.v): “Eğer dediğiniz şey onda varsa, gıybetini yapmış olursunuz, dediğiniz şey onda yoksa, o zaman iftira etmiş olursunuz” dedi.⁴³

Bu tefsirinde Rasulullah (s.a.v), sahabe soruyu artırdıkça O'nun da cevabı artırarak tefsir etmiş olduğunu görmekteyiz.

e) Bazen de Rasulullah, sahabeyi hoşnut edecek bir nükte ile karışık olarak âyeti tefsir etmiş; belki de bu metotla zihinlerde daha fazla yer etmesini düşünmüş ve bu münasebetle kinayeli bir ifade kullanmış olabilir. Mesela; Adıyy b.Hâtim:

حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتُوا الصَّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ ...

⁴² Hucurât, 49/12.

⁴³ Müslim, Birr, 70; Ebû Dâvud, Edeb, 40; Tirmizî, Birr, 23.

“...Tan yerinde, beyaz iplik siyah iplikten sizce ayırdedilinceye kadar, yiyin için, sonra orucu geceye kadar tamamlayın...”⁴⁴ âyetindeki “beyaz iplik”, “siyah iplik” tabirlerini, gerçekten beyaz-siyah iplik olarak anlamış; gece, yastığının altına koyduğu bu ipliklere zaman zaman kalkıp baktığını Rasulullah’a anlatınca, Hz.Peygamber önce: “senin yastığın ufku kaplayacak kadar geniş mi?” diyerek esprili bir şaka yapmış, sonra da: “Bu âyetteki beyaz iplikten maksat, tan ağarmaya başladığı zaman ufukta görülen beyazlık, siyah iplikten maksat da, aydınlığın üzerine iplik şeklinde görülen siyahlıktır, şeklinde âyeti tefsir etmiştir.⁴⁵

f) Hz.Peygamber, tefsirlerinde kelâmî meselelere girmemiş, özellikle akli zorlayabilecek konulara dalmaktan sahabeyi sakındırmıştır. Ebû Hureyre şu olayı anlatıyor; bir gün biz kader hakkında tartışırken Rasulullah (s.a.v) yanımıza çıka geldi ve bize kızdı, yüzü kızardı, o kadar öfkeleni ki, boğazının iki yanındaki damarlar şişti. Dedi ki: “Siz bununla mı emrolundunuz? Yoksa ben size kader hakkında tartışasınız diye mi gönderildim? Sizden öncekiler, sırf bu konularda tartıştıkları için helak oldular. Size kesinlikle emrediyorum, bir daha bu konuda tartışmaya girmeyiniz.”⁴⁶

Sonuç olarak, Rasulullah’ın tefsiri Kur’ân ölçüsünde idi denilebilir. Nasıl ki Allah Teala Kur’ân’dan bazı âyetleri veciz, bazılarını da detaylı bir şekilde vahyetmiş ise, Hz.Peygamber de veciz olarak açıklanması gereken yerde veciz ifadelerle âyeti tefsir etmiş, ayrıntılı olarak açıklanması gereken yerlerde de âyeti genişçe tefsir etmiştir.

⁴⁴ Bakara, 2/187.

⁴⁵ et-Taberî, Muhammed b.Cerir, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili'l-Kur'an*, Mısır, 1954, II, 100 vd.

⁴⁶ Tirmizî, Kader, 18, (2133); Duman, a.g.e, s. 92.

6- Hz.Peygamber'in Tefsir Şekilleri:

Hız.Peygamber, mücmel olan âyetleri tefsîlî olarak, müphem ve müşkil olanlarını da üzerindeki kapalılığı ve görünürdeki çelişkiyi gidecek kadar tefsir ediyordu. Bazen mutlakı takyid, umumu tahsis şeklinde tefsir ediyordu. Böylece Kur'ân-ı Kerim, Hız.Peygamber'in sağlığında hem okunan hem de sistemli bir şekilde yaşanan ilâhî bir nizam olarak beşer hayatına uygulanmış oluyordu.

Şimdi Hız.Peygamber'in Kur'ân'ı tefsir şekillerine âyetlerden örnekler vererek daha geniş açıklamaya çalışacağız:

a) Mücmeli Beyan: Daha önce açıkladığımız gibi mücmel âyetlerden bir kısmı başka âyetlerle açıklanırken bir kısmı da Hız.Peygamber tarafından tefsil ve beyan edilmiştir. Bunun pek çok örnekleri sahih hadis mecmualarında bulunmaktadır. Biz burada bir örnek vermekle yetineceğiz. Örnek olarak, hırsızlık yapan kimseler hakkında Yüce Allah:

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“Hırsızlık yapan erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan başkalarına bir ibret olmak üzere ellerini kesin. Allah izet ve hikmet sahibidir”⁴⁷ buyurmuş, ancak hangi hırsızın elinin kesileceğini, yani her hırsızlık için el kesilir mi? suç sabit olmuşsa hangi elin, nereden itibaren kesileceği gibi hususları açıklamamıştır.

Rasulullah bu kapalılığı, “el kesme, bir dinarın dörtte birinden ve daha çoğundan olur”⁴⁸ “sağ eli bilekten kesilir, tekrar hırsızlık yaparsa, sol ayağı bilekten kesilir”⁴⁹ ve benzeri hadisleri ile açıklamıştır.

b) Mutlakı Takyit: Hız.Peygamber'in Kur'ân'ı tefsir şekillerinden biri de mutlak olan, belirli bir ölçüde sınırları çizilmemiş âyetleri kendi açıklamalarıyla takyit etmesidir. Mesela, Namaz kılariken kıraat, namazın farzlarından biridir. Allah Teala bu konuda:

⁴⁷ Mâide, 5/38.

⁴⁸ Buhârî, Hudud, 13; Müslim, Hudud, 2.

⁴⁹ Geniş bilgi için bkz., es-Sabûnî, Muhammed Ali, Ravâiu'l-Beyan Tefsiru Ayâti'l-Ahkâm, Beyrut, 1980, I, 553 vd.

... قَافِرُوا مَا تَيْسَّرُ مِنَ الْقُرْآنِ عَلِيمٌ أَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضَىٰ وَتَآخُرُونَ يَضْرِبُونَ

فِي الْأَرْضِ يَتَّبِعُونَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَتَآخُرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَافِرُوا مَا تَيْسَّرُ مِنْهُ

“...Artık, Kur’ân’dan kolayınıza geleni okuyun; Allah, içinizden, hasta olanları, Allah’ın lutfundan rızık aramak üzere yeryüzünde dolaşacak olan kimseleri ve Allah yolunda savaşılabilecek olanları şüphesiz bilir. Kur’ân’dan kolayınıza geleni okuyun...”⁵⁰ buyurmuş, fakat kolay gelenin mahiyeti hakkında bir bilgi vermemiştir. Hz. Peygamber bu âyetteki “Kur’ân’dan kolay geleni okuyun” şeklindeki mutlak ifadeyi “Fatiha suresini okumayanın namazı yoktur”⁵¹ hadisi şerifi ile takyit ve beyan etmiştir.

c) Müşkilî Tavzih: Rasulullah’ın tefsir ettiği âyetlerden bir kısmı da müşkil olanlardır. Kur’ân’ın müşkilinden murad, herhangi bir âyetin manasının başka bir âyetin manasıyla tezat teşkil ediyor görünmesidir.⁵² Halbuki Yüce Allah’ın da buyurduğu gibi: “Eğer Kur’ân, Allah’tan başkası tarafından olsaydı, onda elbette pek çok ihtilaf bulurlardı.”⁵³ Görünüşte birbirleriyle çelişki arz eden âyetlerin bir kısmını Rasulullah açıklamış ve bu suretle tezat vehmini gidermiştir.

Buna örnek olarak şu âyetleri zikredebiliriz:

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا

“Sizden cehenneme uğramayacak yoktur. Bu, Rabbinin, yapmayı üzerine aldığı kesinleşmiş bir hükümdür. Sonra biz Allah’a karşı gelmekten sakınmış olanları kurtarır, zalimleri de orada diz üstü çökmüş olarak bırakır.”⁵⁴ Bu âyetin zahirine göre mü’min-kafir her insan mutlaka cehenneme girecektir. Ayette müşkil olan; Allah’ın, müşrikler, kafirler, Allah’ın affına mazhar

⁵⁰ Müzzemmil, 73/20.

⁵¹ Tirmizî, Salat, 183.

⁵² es-Suyûtî, ei-İtkan, II, 27.

⁵³ Nisâ, 4/82.

⁵⁴ Meryem, 19/71,72.

olamayan günahkarların cehenneme girmeleri konusundaki kesin vaadidir. Fakat Nebiler, sıddıklar, şehitler ve salih mü'minlerle Allah'ın affına mazhar olabilmiş olan müslümanların cehenneme girmeleri Allah'ın vadine, muhalif görünmektedir.

İşte, âyette çelişki gibi görülen bu vehmi Hz.Peygamber şu ifadeyle açıklayarak müşkili ortadan kaldırmıştır: "Vürûd "girmek" manasınadır. İyi ve kötü, her insan cehenneme girecektir. Ancak cehennem Allah'ın izniyle mü'minleri yakmayacak, aynen İbrahim (as)'a olduğu gibi serin ve selamet olacaktır. Serinliğinden dolayı cehennemin esintisi duyulacak, sonra Allah mü'minleri kurtaracak, kafirleri de diz üstü çökmüş halde bırakacaktır."⁵⁵

Başka bir örnek te şu âyettir: "...*altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda sarfetmeyenler var ya, işte onlara acı bir azabı müjdele!*"⁵⁶ bu ayet nazil olunca, ayette anlatılan durum Müslümanlara ağır geldi. Çünkü onlar bu ayetin mirasa mâni olduğunu sanmışlardı. Ömer b.el-Hattab Müslümanları temsilen Hz.Peygamber (s.a.v)'den bu ayeti açıklamasını rica etti. Rasulullah (s.a.v): "Allah zekatı sadece mallarınızın geriye kalan kısmını temizlemek için farz kılmıştır. (Ölümünüzden) sonraya bıraktığınız mallarda ise mirası farz kılmıştır" buyurdu.⁵⁷ Böylece bu ayetin meşru yollardan kazanıp biriktirmeye mâni olmadığı, ayet-i kerimedeki tehdidin ancak mallarının zekatını vermeyenler hakkında olduğu anlaşılmıştır.

d) Müphemî Beyan: Hz.Peygamber'in Kur'ân'ı tefsir şekillerinden biri de müphem olan âyetlerde kast edilen manayı açıklamaktır.

Müphem âyet; manası herhangi bir sebepten dolayı kapalı ve anlaşılması zor olan, ne kast edildiği ancak Allah'ın Resulünün tefsiri ile anlaşılabilen âyet demektir. Bunun hadis kitaplarında pek çok misali vardır.

⁵⁵ İbn Kesir, a.g.e., II, 461.

⁵⁶ Tevbe, 9/34.

⁵⁷ el-Hâkim, Ebu Abdurrahman Abdullah en-Neysabûri, el-Müstedrek ala's-Sahihayn, Haydarabat, 1342, II,333 (ez-Zehabî de sıhhatine muvafakat eder).

Örnek olarak şu âyet-i kerimeyi gösterebiliriz:

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ

“Namazları ve orta namazı koruyun, gömülden bağlılık ve saygı ile Allah’ın huzuruna durun.”⁵⁸ Ayetteki orta namazdan maksadın hangi namaz olduğu belli değildir. Dolayısıyla âyette bir müphemlik yani kapalılık vardır. Sünnet bu kapalılığı şu şekilde açıklığa kavuşturmuştur: Abdullah İbn Mes’ud, Hz. Peygamber’in: “Orta namaz, ikinci namazdır” dediğini rivâyet etmiştir.⁵⁹ Hz. Aişe de orta namazın, ikinci namazı olduğunu söylemiştir.⁶⁰

Başka bir örnek te şu âyettir:

لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ

“İyi davrananlara; daima daha iyisi ve ziyadesi verilir. Onların yüzlerine ne bir karanlık, ne de zillet bulaşır. İşte onlar cennetliklerdir, orada temelli kalırlar”⁶¹

Bu âyette geçen “ziyadeten” lafzı müphemdir. Kast edilen mananın Rasulullah tarafından tefsirine ihtiyaç vardır. O da kast edilen manayı açıklamış ve şöyle demiştir: “Ziyadeten kelimesinden maksat, Mü’minlerin cennette Allah Tealânın vech-i kerimine bakmalarıdır.”⁶²

e) **Umumu Tahsis:** Kur’ân’da, bir cihetten iki veya daha fazla şeye delalet eden genel manalı lafızlar vardır. Bazı âyetler de vardır ki bunların, umumî manaları içerisinde bazı şeylere tahsis edilmesi gerekmektedir. Nitekim, Hz. Peygamber bir kısım âyetlerin manasını şöyle tahsis etmiştir.

⁵⁸ Bakara, 2/238.

⁵⁹ Tirmizî, K. Et-Tefsir, 3, Salât, bâb mâ câ’e fi salâti’l-vustâ.

⁶⁰ et-Taberî, a.g.e, II, 555,556.

⁶¹ Yunus, 10/26.

⁶² Kurtubî, a.g.e., VIII, 330.

Mesela, Yüce Allah: ...حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالْكَانُ... "Size leş ve kan... haram kılındı."⁶³ buyurmuştur. Bu âyetteki "meyte" de "kan" da umûmîlik ifade eder. Sünnet her ikisini de tahsis etmiştir. Allah'ın Resulü, deniz için "Onun suyu temiz, ölüsü (içinde ölmüş olan balık türü hayvan) helaldir,"⁶⁴ buyurmuştur. Başka bir hadislerinde ise: "Size iki ölü ve iki kan helal kılındı. Ölüler balık ile çekirge ölüsü, kanlar da, ciğer ve dalaktır,"⁶⁵ buyurmuştur. Görüldüğü gibi, birinci hadis deniz meytesinin (boğazlanmadan ölen hayvan etinin) helal olduğunu ifade ederek âyetteki meyteyi tahsis etmektedir. İkinci hadis ise meytelerden balık ile çekirgenin, kanlardan da ciğer ile dalağın helal kılındığını ifade ederek, âyetteki hem meyteyi hem de kanı tahsis etmektedir.

f) Takkirî Tefsir: Hz. Peygamber hayatta iken sahabeden birinin bir âyete verdiği içtihadî manayı olumlu karşılayıp, tavrını reddedecek bir sözü olmadığı için böylesi tefsire takrirî tefsir denilmektedir. Amr b. As (r.a)'ın şu davranışını buna misal olarak verebiliriz: "Nakledildiğine göre Amr b. As (r.a) şöyle demiştir: "Zatu's-Selâsil Gazvesi'nde, soğuk bir gecede ihtilam oldum. Ölümden korkup gusletmeden teyemmüm ettim ve arkadaşlarıma sabah namazını kıldırđım. Gazve dönüşünde bu durumu Nebî (s.a.v)'e haber verdiler. Rasulullah bana: "Amr, cümb olduğun halde arkadaşlarına namaz mı kıldırđın? dedi. Ben de gusletmeme engel olan durumu ona haber verdikten sonra dedim ki, Allah 'ın, وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا, "kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah size merhamet eder"⁶⁶ dediğini işittim. Bu cevabıma Allah'ın Resulü güldü ve bir şey demedi."⁶⁷

⁶³ Mâide, 5/3.

⁶⁴ Ebû Dâvud, Tahâret, 41; Tirmizî, Tahâret, 52; Nesâî, Tahâret, 46, Miyah, 4; Sayd, 35; İbn Mâce, Tahâret, 38, Sayd, 18; Dârimî, Vudû', 53,54, Sayd, 6; Muvattâ, Tahâret, 12; İbn Hanbel, el-Müsned, II, 237.

⁶⁵ İbn Mâce, Sayd, 91; Etime, 31; İbn Hanbel, el-Müsned, II, 97.

⁶⁶ Nisa, 4/29.

⁶⁷ Ahmed b.Hanbel, el-Müsned, V, 227; Ebu Dâvud, Tahâre, 126; İbn Kesir, a.g.e, II, 254; es-Sabûnî, a.g.e, I, 486.

Amr b. As (r.a)'ın كَانَكُمْ رَحِيمًا in, u-
mumî manasına dayanarak, "soğuk havada yıkanmanın, insanın, kendi-
sini ölüm tehlikesine atmış olması" şeklinde yorumlayarak gusletmeden,
teyemmümle namaz kıldırmasını, Hz.Peygamber'in sadece tebessümle
karşılması ve menfi bir tavır takınmaması, O'nun, takrirî tefsiri olarak
değerlendirilmiştir.

Hız.Peygamber'in Kur'ân'ı tefsirine dair hadisleri, şüphe yok ki
sadece bunlar değildir. Bu örnekleri çoğaltabiliriz. Fakat biz bu kada-
rıyla yetiniyoruz.

SONUÇ:

Apaçık bir Arapça ile inen Kur'ân-ı Kerim, kendisi üzerinde dü-
şünülmesini, anlaşılmasını ve uygulanmasını istemektedir. Kendi üye-
rinde düşünmeyi emreden ve bu işi yapmayanları zemmeden Kur'ân'ı
anlayabilmek için, tefsire ihtiyaç vardır. Hele onda mevcut olan ilimler
ve edebî sanatlar göz önüne getirilecek olursa, onun tefsire olan ihtiyacı
kendiliğinden ortaya çıkar. Kur'ân-ı Kerim'in gaye ve maksadını, bize
en iyi öğretecek zat, kendisine kitap gelen Hz.Muhammed (s.a.v)'dir.
Çünkü o, Kur'ân tefsirinin aslı ve esasıdır. O, mutlak olarak, Kur'ân'ı
insanlar arasında en iyi bilendir. Nitekim Kur'ân'ın, Hz. Peygamber'e
Allah tarafından açıklanacağı ifade edilmektedir.

Hız.Peygamberi Kur'ân tefsirine sevk eden en önemli âmil, bizzat
Kur'ân'ın kendisidir. Çünkü Rasulullah (s.a.v), Kur'ân'ı tebliğ etmekle
görevli olduğu gibi, onu tefsir etmek ve açıklamakla da görevli idi.

Tebliğ ve tebyinle vazifelendirilmiş olan Hz.Peygamber, ilk gün-
den itibaren, muhataplarının anlayamadıkları yerleri lüzumu kadar izah
ediyordu. Tabii ki, Allah Elçisi, bu açıklamaları, âyetlerin arzettiği du-
rum ve sahabenin anlayış kapasitesine göre, bazen veciz ifadelerle özlü
ve kısa olarak yapıyor, bazen de geniş ve detaylı bir şekilde yapıyordu.
Böylece Rasulullah (s.a.v) Kur'ân'ı hem tebliğ ediyor, hem de sahabe-
nin ihtiyacı ölçüsünde ve anlayacağı bir tarzda tefsir ediyor; dolayısıyla

Kur'ân hem okunuyor, hem de yaşıyordu. Böylece Asr-ı Saadette ilim ile amel bir arada yürütülüyordu.

Kur'ân-ı Kerim'in en önemli tefsir kaynağı Hz.Peygamber'in sünnetidir. Sünnet Kur'ân'ın umumunu, hususunu, mutlak ve mukayyetini, diğer hususlarını izah eder.

İslam alimleri, Hz.Peygamber'in, Kur'ân'dan yaptığı tefsirin miktarı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bazı alimler, Rasulullah, Kur'ân'ın tamamını tefsir etmiştir derken, bazıları da hayır, Kur'ân'ın tamamını değil, çok az bir kısmını tefsir etmiştir, demektedirler. Hz.Peygamber, Kur'ân'dan, ancak Allah Tealanın tebliğ ve beyanını istediği kadarını açıklamış, ilim ve tefekkürle ilgili âyetlerin beyanını, ilme ve kulların tefekkürüne bırakmıştır.

H.z.Peygamber'in Kur'ân'ı tefsir ettiğini, çeşitli hadis mecmualarından ve kendisine kadar ulaşan isnatlardan öğrenmekteyiz. Fakat, Peygamberin yaptığı tefsir, müfessirler tarafından bilinmekte olan tefsir demek değildir. Müfessirlerin tefsir anlayışına göre, âyetin lafzî tahlili yapılır, kelimelerin müfret lafızları teker teker ele alınır, lügat manaları incelenir; sarf, nahiv, bedî, beyan, manâ yönlerinden hükümleri açıklanır; kıraat farklılıklarına göre okunuşu ve manaları açıklanır; terkiplerin ifade ettiği hakikî ya da mecazî manaları açıklanır. Sonunda da âyetin Allah Teala tarafından murat edilen manası beyan edilir. Hz.Peygamber (s.a.v) ise tefsirin, sadece murad-ı ilahîyi beyan şeklindeki yönü ile meşgul olmuş, lafiz ve terkiplerin ince tahliline girmemiştir. Onun tefsirinde lafizların istikakından, kıraatından, irabından, nüzul sebeplerinden, belağat vecihlerinden bahsedildiğini göremeyiz. Sadece, Allah Teala âyetlerden neyi kastetmişse, o manayı ve âyetin içerdiği hükmü açıklamıştır. Hz.Peygamber'in Kur'ân'ı tefsiri, ahkamı beyan, mekârim-i ahlakı şerh ve ona teşviktir.

KAYNAKLAR:

- Ahmed Emin, *Fecru'l-İslam*, Beyrut, 1969.
- Ahmed b.Hanbel, *el-Müsned*, Çağrı Yay, İst, 1981.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İst, 1990.
 - *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İst, trs.
- el-Buhârî, Muhammed b.İsmail, (ö.256/879), *el-Câmiu's-Sahih (Sahihu Buhârî)*, Mısır, 1345.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Ankara, 1988.
 - *Tefsir İlminin Doğuşu ve Buna Hız Veren Amiller*, A.Ü.İ.F.Yayınları, Ankara, 1968.
- Duman, Zeki, *Uygulamalı Tefsir Usulü ve Tefsir Tarihi*, Kayseri, 1992.
- Ebû Dâvud, Süleyman b.el-Eş'as es-Sicistânî, (ö.275/888), *Sünen*, Mısır, 1951.
- el-Hâkim, Ebu Abdirrahman Abdullah en-Neysabûrî, (ö.405/1014-15) *el-Müstedrek ala's-Sahihayn*, Haydarabat, 1342.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, Mısır, trs.
- el-Kurtubî, Muhammed b.Ahmed, *el-Câmi Li Ahkâmi'l-Kur'an*, Mısır, 1966.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b.el-Haccac el-Kuşeyrî, (ö.261/874), *es-Sahih*, Tah: M.Fuad Abdulbakî, İst, 1981.
- en-Nesâî, Ebu Abdirrahman Ahmed b.Şuayb, *Sünenü'n-Nesâî*, Çağrı Yay. İst, 1981.
- er-Râzî, Fahrüddin Ebu Abdillâh Muhammed b.Ömer, *et-Tefsiru'l-Kebir (Mefâtihu'l-Gayb)*, Mısır, trs.
- es-Sabunî, Muhammed Ali, *Ravâiu'l-Beyan Tefsiru Ayâti'l-Ahkâm*, Beyrut, 1980.
- es-Suyûtî, Celalüddin Abdurrahman b.Ebi Bekr, (ö.911/1505), *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut, 1973.

- et-Taberî, Muhammed b.Cerir, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili'l-Kur'ân*, Mısır, 1954.
- et-Tirmizî, Ebu İshak Muhammed b.İsa es-Sevri, (ö.279/892), *Sünenü't-Tirmizî*, Mısır, 1965.
- Yıldırım, Suat, *Peygamberimizin Kur'ân'ı Tefsiri*, İst, 1983.
- ez-Zehebî, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsir ve'l-Müfessirûn*, Mısır, 1976.